PROJEKAT ZAPOŠLJAVANJA MLADIH

Priručnik za mlade „Iskoristi mogućnosti“

Autor:
Jan Zlatan Kulenović

Febuar, 2014.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development and Cooperation SDC

www.yep.ba

Radni materijali YEP-a
YEP Working Papers
YEP-WP-02-02-14

Priručnik za mlade „Iskoristi mogućnosti"

Jan Zlatan Kulenović
Projektni stručnjak

Projekat zapošljavanja mladih (YEP),
uz podršku Švicarske agencije za razvoj i saradnju (SDC)
Ljubljanska 34
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
T. 387 33 222 703
F. 387 33 222 703

www.yep.ba

Sarajevo,feburar,2014. godine

IZDAVAČ / PUBLISHER:
GOPA mbH Bad Homburg, predstavništvo za Bosnu i Hercegovinu
Ljubljanska 34
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
T. 387 33 222 703
F. 387 33 222 703
E. info @yep.ba

ZA IZDAVAČA / FOR THE PUBLISHER:
Dženan Trbić

GLAVNA UREDNICA / EDITOR:
Amela Gajić

Stavovi izraženi u radovima u ovoj seriji publikacija stavovi su autora i nužno ne odražavaju stavove Švicarske agencije za razvoj i saradnju (SDC). Radovi se objavljuju s ciljem podsticanja stručne rasprave kojom se želi doprinijeti razvoju službi za zapošljavanje u Bosni i Hercegovni.

Autor(i) u potpunosti zadržavaju autorska prava nad člancima objavljenim u ovoj seriji publikacija.Citiranje je dozvoljeno uz detaljno navođenje izvora.

Views expressed in this Series are those of the author(s) and do not necessarily represent those of the Swiss Agency for Developemnt and Cooperation (SDC). Working Papers are published in order to induce experts' discussion which should lead towards improvements of the public employment sector in Bosnia and Herzegovina.

Copyrights retained by the author(s). If quote, please use full reference.

Sadržaj

UVOD – O PRIRUČNIKU 5
1. VOLONTIRANJE, STAŽIRANJE I PRAKSA 6
2. SEZONSKO ZAPOŠLJAVANJE MLADIH 13
3. PROGRAMI ZA POTICANJE PREDUZETNIŠTVA KOD MLADIH 14
4. UČEŠĆE U RADU NEVLADINIH ORGANIZACIJA 15
5. OSNIVANJE VLASTITE ORGANIZACIJE 17
6. NEFORMALNO OBRAZOVANJE I OBUKE 18
7. UČEŠĆE NA SKUPOVIMA 21
8. INFO SERVISI 23
9. NASTAVAK ŠKOLOVANJA – PROGRAMI ZA STUDENTE 23

Uvod – O priručniku

Svrha priručnika je pružanje podrške nezaposlenim mladima koji su uključeni u rad Klubova za traženje posla i ima za cilj da asistira i pomogne mladima da iskoriste neke od postojećih programa koje im mogu poboljšati šansu za nalazak posla. Priručnik nudi konkretni prikaz mnogobrojnih programa poput: volontiranja, stažiranja, prakse, dodatne edukacije i obuke i sl. što utiče na razvoj svijesti, proaktivnosti i zapošljivosti mladih.

Svaki od spomenutih programa pomaže da se dalje razvije neki od tzv. X-faktora zapošljivosti, tj. da se osnaže mladi u smislu razvoja svijesti, povećanja informisanosti, novih kontakata, razvoja vještina, dobivanja novih kvalifikacija ili pak kreiranju novih ideja.

Ovaj priručnik je nastao kroz saradnju sa Omladinskom informativnom agencijom BiH (OIA), koja ima 12-godišnju praksu u oblasti informisanja mladih i koja predstavlja Bosnu i Hercegovinu u Evropskoj agenciji za informisanje i savjetovanje mladih (ERYICA) još od 2003. godine.

1. Volontiranje, stažiranje i praksa

Prema istraživanju UN-a „Glasovi mladi" iz 2012. godine, ali i prema nekim drugim istraživanjima jedna od ključnih kritika mladih na obrazovni sistem jeste nedostatak prakse. Ako uz tu rečenicu pogledate koje sve vještine poslodavci žele od budućih radnika onda je sasvim jasno da je praktičan rad nešto što je od izuzetne važnosti za razvoj karijere, a posebno ako dodamo da se vrlo često traži i neko radno iskustvo.

Dobrovoljni ili volonterski rad, kao i stažiranje mogu pomoći mladima da na praktičan način razviju određene vještine bitne za samo zapošljavanje, steknu uvid kako izgleda uopšte radni ambijent i stvore prve poslovne kontakte. Međutim, samo 10% mladih od 15 do 30 godina volontira negdje. Drugi podatak je ipak ohrabrujući jer je 78% mladih u istom istraživanju[1] izjavilo da je zainteresovano za dobrovoljni rad kada bi imali informacije o mogućnostima. Nedostatak informacija – bio to alibi ili ne, on stvara prostor za Klubove za traženje posla da budu prepoznatljiva tačka koja će moći mlade nezaposlene uputiti i informisati ih redovno o različitim opcijama za volontiranje ili stažiranje.

Prema Mreži Volontiram, volontiranjeu najširem smilsu se definiše kao neprofitna i neplaćena aktivnost kojom pojedinci doprinose dobrobiti svoje zajednice ili cijelog društva. Ova aktivnost se javlja u raznim oblicima, od tradicionalnih običaja uzajamne samopomoći do organizovanog djelovanja zajednice u kriznim periodima, kao i do pokušaja pomoći u spriječavanju i zaustavljanju sukoba i suzbijanja siromaštva. Iako volonterski rad u nekoj nevladinoj organizaciji, javnoj upravi, firmi ili na nekom skupu ne nudi platu i naknadu za rad on ipak nudi niz korisnih stvari: praktično iskustvo, unaprijeđenje niza vještina, upoznavanje bitnih ljudi (koji će sutra mladima možda otvoriti vrata za buduće radno mjesto ili na neki drugi način pomoći), pa do samog osjećaja korisnosti u društvu jer se nekome možda kroz taj volonterski rad i pomoglo ili je uticalo na na unaprijeđenje vlastite lokalne zajednice. Posebno je važno napomenuti da volonter nije besplatna radna snaga i entitetskim zakonima o volontiranju su određena prava volontera. Također, iako volonter ne prima platu važno je da nije „u minusu" dok obavlja volonterski rad tako da organizatori često osiguravaju topli obrok, prevoz, smještaj (ukoliko je druga lokacija u pitanju) i sl. za volontere. Nerijetko se za volontere organizira i posebna obuka što je ujedno i besplatna edukacija.

[1] Glasovi mladih, UN/Prism Research 2012

Stažiranje ili ponekad termin „praksa" (eng. Internship) je privremeni praktičan rad obično u onoj oblasti za koju se mlada osoba obrazuje. Stažiranje može biti uz obrazovanje, za vrijeme trajanja škole/studija ili nakon završetka. Najčešće se obavlja u nekoj firmi, javnoj upravi (poznat i kao pripravnički rad), nevladinoj organizaciji, međunarodnoj organizaciji i sl. Praksa se češće koristi kao termin za iskustveno učenje npr. u zanatskim profesijama i u stručnom srednjem obrazovanju. I stažiranje i praksa može biti od nekoliko sati sedmično rada pa do punog radnog vremena. U zavisnosti od programa negdje stažisti i praktikanti primaju i neku mjesečnu stipendiju ili nadoknadu za rad (koja je manja od plate), a u nekim programima ne dobivaju nikakvu finansijsku podršku. U svakom slučaju stažiranje i praksa se danas vide kao bitna stavka u CV-u i vrlo često kao odskočna daska u nalaženju prvog zaposlenja. Ponekad baš mjesto stažiranja i prakse postaje i prva adresa u nalaženju posla nakon studija/školovanja odnosno stažiranja/prakse.

U nastavku slijede neki od konkretnih primjera i adresa za volontiranje, stažiranje ili praksu.

a. Lokalni volonterski servis u BiH

Volontiram! je mreža lokalnih volonterskih servisa u BiH - asocijacija udruženja koja se bave razvojem, promocijom volontiranja i organizovanim radom sa volonterima. Svjesni vrijednosti doprinosa koji naši volonteri daju u razvoju zajednica, te tako direktno poboljšavaju njen razvoj i kvalitet života u cjelini – mi i njima i udruženjima građana i drugim institucijama koje ih angažuju ovdje posvećujemo posebnu pažnju.

Više informacija:

- Mreža Volontiram - www.volontiram.ba

Lokalni volonterski servis Banjaluka
Omladinski komunikativni centar
Lazarička 2, 78000 Banjaluka
Tel/fax: 051 921 597 /051 921 596
E-mail: sanja.srdic@okcbl.org

Lokalni volonterski servis Gračanica
Udruženje ANEA – Mladi Gračanice
Armije BiH br. 1, 75320 Gračanica
Telefon/fax: 035 707 386
Email: info@anea-mg.com
Web: www.anea-mg.com

Lokalni volonterski servis Srbac
Zdravo da ste „Centar za mlade" Srbac
Savska ulica br.1, 78 420 Srbac
Tel/Mob: 051 741 414 / 065 671 299
E-mail: lvs_srbac@yahoo.com
Web: www.zdravodaste.org

Lokalni volonterski servis Jablanica
Omladinski klub "Pod istim suncem"
Trg Oslobođenja b.b., 88420 Jablanica
Tel/Fax: 036 753 475 / 036 753 475
E-mail: okpis@bih.net.ba
Web-site: okpis.org

Lokalni volonterski servis Zvornik
Multimedijalni centar mladih Zvornik
Dom omladine Zvornik, Trg Kralja Petra I Karađorđevića bb, 75400 Zvornik
Tel/Mob: 070 310 806 / +381 64 52 55 385
E-mail: mcm_zvornik@yahoo.com

Lokalni volonterski servis Sarajevo
Sumero
Sutjeska 18, 71000 Sarajevo
Tel/Fax: 033 268 640 / 033 268 641
E-mail: info@sumero.ba
Web: www.sumero.ba

Lokalni volonterski servis Zenica
Asocijacija Margina
Jalijski put 5, 72000 Zenica
Tel/Fax: 032 220 063
E-mail: lvs.zenica@margina.ba
Web: www.margina.ba

Lokalni volonterski servis Tuzla
Asocijacija Margina
Ul. Pozorišna bb – TC Sjenjak. 75000 Tuzla
Tel/fax: 035 255 065
E-mail: lvs@margina.ba
Web: www.margina.ba

Lokalni volonterski servis Gradiška
NVO Most
Sokolski dom, 78400 Gradiška
Tel/Fax: 051 816 401
E-mail: office@nvomost.org
Web: www.nvomost.org

Lokalni volonterski servis Laktaši
Centar za djecu, mlade i porodicu Laktaši
Karađorđeva 60, 78250 Laktaši
Tel/Fax: 051 535 310
E-mail: cdmpl@cdmpl.ba
Web: www.cdmpl.ba

Lokalni volonterski servis Bugojno
NVO "Sunce"
Bosanska 32, 70230 Bugojno
Tel/Mob: 030 251 998 / 062 213 412
E-mail: sunce_bugojno@hotmail.com

Lokalni volonterski servis Doboj
Udruženje paraplegičara, oboljelih od dječije paralize i ostalih tjelesnih invalida
Vojvode Mišića 32, 74000 Doboj
Tel/Fax: 053 221 284
E-mail: parap_do@teol.net

Lokalni volonterski servis Srebrenica
Udruženje mladih i žena Sara Srebrenica
Srebreničkog odreda bb, 75430 Srebrenica
Tel/Fax: 056 440 542 / 056 440 620
E-mail: sarasreb@teol.net

Lokalni volonterski servis Trebinje
Odred izviđača "Trebinje"
Sjeverni logor bb, 89101 Trebinje
Tel/Mob: 059 223 070 / 065 577 245
E-mail: oit@teol.net

Lokalni volonterski servis Mrkonjić Grad
Omladinska organizacija "Centar"
Svetog Save bb, 70260 Mrkonjić Grad
Tel/Mob: 050 214 075 / 065 710 833
E-mail: centar.mrkonjic@gmail.com

Lokalni volonterski servis Travnik
CEM – Centar za edukaciju mladih
Mali trg bb, 72270 Travnik
Tel/Fax: 030 511 565
E-mail: cem@bih.net.ba
Web: www.cem.ba

Lokalni volonterski servis Prijedor
DON
Miloša Obilića 18a, 79000 Prijedor
Tel/Fax: 052 231 155
E-mail: info@donprijedor.org
Web: www.donprijedor.org

Lokalni volonterski centar Jajce
Omladinski centar Jajce
Varoš bb, 70101 Jajce
Tel/Fax: 030 654 027
E-mail: lvs.jajce@gmail.com

Lokalni volonterski servis Pale
Opštinska organizacija Crvenog krsta Pale
Dobrovoljnih davalaca krvi bb, 71420 Pale
Tel/Mob: 057 223 593 / 065 795 266
E-mail: omladisnkik@gmail.com

Lokalni volonterski servis Derventa
BiosPLUS
Trg pravoslavlja 3, 74400 Derventa
Tel/Fax: 053 311 311
E-mail: biosplus@teol.net

Lokalni volonterski servis Bihać
Udruženje "Žene sa Une"
Krupska 26A, 77000 Bihać
Tel/Fax: 062 491 168 / 037 220 855
E-mail:
volonterski.centar.bihac@gmail.com

Lokalni volonterski servis Mostar
Udruženje građana "Nešto više"
Vukovarska 54, 88000 Mostar
Tel/Fax: 036 347 296
E-mail: vanjasudar@nestovise.org
Web: www.nestovise.org

Lokalni volonterski servis Brčko
Opštinska organizacija Crvenog krsta / križa
Paje Jovanovića 4, 76100 Brčko
Tel/Fax: 049 214 789 / 049 217 008
E-mail: redcross_brckodc@yahoo.com

Lokalni volonterski servis Bijeljina
PRONI Centar za omladinski razvoj
Trg Draže Mihajlovića 19, 76300 Bijeljina
Tel/Fax: 055 213 046
E-mail: lvs.bijeljina@gmail.com
Web: www.pronibrcko.ba

Lokalni volonterski servis Novi Grad
OCKI - Oml. centar za kreativnost i inicijativu
Donje Vodičevo bb, 79223 Novi Grad
Tel/Mob: 052 779 112 / 065 807 714
E-mail: dusko@ocki.info
Web:www.ocki.inf

b. Dugoročno volontiranje vani

Evropski volonterski servis ili skraćeno EVS je vjerovatno u zadnjoj deceniji najpoznatiji program koji nudi podršku za mlade da kao volonteri, radeći na nekom projektu, provedu od dva do 12 mjeseci u nekoj zemlji Evropske unije. Evropska komisija preko programa „Mladi u Akciji" („Youth in Action") daje džeparac za volontera (koji pokriva troškove smještaja, hrane, putovanja, kurs jezika itd.). Svaki EVS projekt za cilj ima uzajamnu podršku razvoju samog volontera i lokalne zajednice u kojoj volonter radi, čime se stiče uspostavljanje novih prijateljstava i razmjene iskustava. EVS projekt može biti usmjeren na cijeli niz tema i područja poput kulture, mladih, sporta, rada sa mladim ili starijim osobama, kulturne baštine, umjetnosti, civilne zaštite, okoliša, rada u omladinskim organizacijama itd.

Što se tiče procedure potrebno je minimum tri mjeseca od apliciranja do same realizacije projekta. To znači, ako volontera izabere organizacija koja aplicira 1. februara, volonter može da ide tek poslije 1. maja, a da bi izvršila proces izbora kandidat je mora kontaktirati prije tog roka, što znači da treba bar mjesec dana ranije da se krene u pregled otvorenih pozicija. U tom procesu mogu pomoći akreditirane omladinske organizacije za EVS program, kao i info tačka za BiH sa kontaktima na web stranici: www.mladiuakciji.ba. Pored toga, poseban EU SALTO Resursni centar za mlade sa sjedištem u Ljubljani pruža informacije i o EVS-u, ali i drugim aktivnostima u vezi programa „Mladi u akciji".

Više informacija:

- www.mladiuakciji.ba – sa Bh. informacijama
- www.europeanvoluntaryservice.com – baza otvorenih EVS pozicija
- http://www.youthnetworks.eu/SearchVacancy.aspx - baza otvorenih EVS pozicija
- http://ec.europa.eu/youth/evs/aod/hei_en.cfm - baza akreditiranih organizacija
- www.salto-youth.net/rc/see/ - SALTO Resursni centar za mlade

SCI LTV (Long Term Volunteering) program

Dugoročno volontiranje od tri do 12 mjeseci je dio programa kojeg ima i SCI međunarodna volonterska organizacija. LTV pozicije najčešće su vezane za tri kategorije rada: fizički rad (gradnja, vrtlarstvo, crtanje, restauracija, čišćenje i sl.),

društveni rad (rad sa djecom, starima, osobama sa invaliditetom i sl.) i SCI/IVS misije (rad u ograncima SCI po svijetu).
Jedan od primjera ovoga programa je i SCI Amerike: www.sci-ivs.org/ltv.htm

c. Ljetni međunarodni volonterski kamp (kratkoročno volontiranje vani)

Volontiranje osim što može biti organizirano u BiH i vani, može biti vezano i za specifičan dvo-trosedmični kamp na kojem mladi ljudi bez obzira na prethodno iskustvo i zanimanje mogu da volontiraju. Više od 3.000 ljetnih volonterskih kampova postoji širom Evrope na koje se mogu prijaviti i mladi iz BiH. Riječ je o zanimljivom i aktivnom odmoru na neobičnim mjestima, sa hrpom vršnjaka iz drugih zemalja i sa neponovljim iskustvima iz kojih se može svašta novog naučiti, naravno uz zabavu i potpuno drugačiji ambijent.

Od 2014. godine mlade iz BiH će moći da apliciraju na volonterske kampove i preko Munja Inkubatora Sarajevo i Omladinskog komunikativnog centra Banja Luka, a do sada su to mogli i preko partnera iz susjednih zemalja kao što su Volonterski centar Zagreb i Mladi istraživači Srbije.

Više informacija:

- Inkubator društvenih inovacija „Munja" – www.munja.ba
- Omladinski komunikativni centar Banja Luka – www.okcbl.org
- Volonterski centar Zagreb:www.vcz.hr
- Mladi istraživači Srbije: www.mis.org.rs
- Asocijacija volonterskih organizacija: www.avso.org
- Service Civil International: www.sciint.org
- Alijanska evropskih volonterskih organizacija: www.alliance-network.eu

d. Dodatne informacije o volontiranju

Koncept volontiranja, kao i različite vrste volonterskih programa nalaze se i na stranicama niza organizacija širom Evrope. Mladi mogu i njih kontaktirati, tražiti za savjet, uključiti se u neki program ili pak pronaći dodatne informacije o vezi između volontiranja i izgradnje vještina i drugih benefita koje volonter stiče, a koje Evropa priznaje kao relevantno iskustvo na tržištu rada.

Slijede kontakti vodećih međunarodnih organizacija u oblasti volontiranja:

- Mreža mladih Jugoistočne Evrope: www.seeyn.org
- Odbor za koordinaciju međunarodnih volonterskih organizacija: www.ccivs.org
- VSO: www.vso.org.uk
- Globalna volonterska mreža: www.globalvolunteernetwork.org

e. Programi stažiranja i razmjena

Studentske prakse vani u firmama, institutima, vladinim tijelima, bolnicama, nevladinim organizacijama i sl. najviše se vežu za studentske organizacije poput AIESEC-a i IAESTE koje imaju svoje ogranke i na nekim univerzitetima u BiH. IAESTE (International Association for the Exchange of Students for Technical Experience) je međunarodno udruženje za razmjenu studenata radi stručne prakse putem koje studenti mogu otići na stažiranje u respektabilne kompanije u trajanju od nekoliko mjeseci u niz zemalja ne samo Evrope već i svijeta. I druge međunarodne studentske organizacije imaju slične programe stažiranja.

Pored studentskih postoje i druge međunarodne mreže poput „AFS-a" koji nude tzv. programe razmjene kroz koje u nekoj zemlji svijeta u nekoliko mjeseci trajanja programa mladi stažiraju i rade.

Zadnjih godina je aktuelan i njemački program stažiranja od tri do šest mjeseci u njemačkim firmama podržan od strane njemačke vlade za mlade ispod 30 godina za ekonomiste, inžinjere, informatičare i dr.

Eurodysee je već dugogodišnji evropski program koji nudi stažiranje u firmama diljem Evrope u trajanju od tri do sedam mjeseci.

Posebni programi stažiranja vezani su često i za stažiranja u različitim vladinim i međunarodnim organizacijama kao što su: Parlamentarna skupština BiH (Sarajevo), OSCE (Sarajevo/Beč), Vijeće Evrope (Strazbur), Evropski parlament (Brisel/Strazbur), Njemački savezni parlament (Berlin), Evropska komisija (Brisel), Ured Specijalnog predstavnika Evropske komisije u BiH (Sarajevo), Svjetska Banka, Populacijski fond UN-a (UNFPA) i sl. Na web stranicama spomenutih organizacija možete naći više informacija o mogućnostima i uvjetima za stažiranje (eng. internship).

Više informacija:

- www.iaeste.ba

- www.aiesec-mostar.com.ba
- www.afs.org
- www.eurodyssee.eu
- www.stipendienprogramm.org
- www.parlament.ba

2. Sezonsko zapošljavanje mladih

Za mlade koji ne mogu naći posao mogu biti zanimljivi i *sezonski poslovi*, posebno tokom ljeta kada je uglavnom i pauza na univerzitetima odnosno u školama. Pored poslova koji se nekako najviše tokom ljeta vezuju za turizam u BiH ili susjednim državama postoje i međunarodni programi od „au pair-a" (dadilje), rada na kruzerima (gdje ugovor traje najčešće šest mjeseci) do američkog programa „Work & Travel" (licencirani program tri mjeseca rada u SAD-u uz mjesec dana putovanja po Americi za studente).

U većini slučajeva takve programe realiziraju posebne agencije (posrednici) koji uz određenu uplatu asistiraju u traženju vašeg poslodavca, sređivanje vize, drugih dokumenata, putovanja i sl. Osim što je potreban određeni ulog, zaista postoji mogućnost da uz štednju mladi zarade za nekoliko mjeseci određeni iznos, steknu radno iskustvo, nauče odlično strani jezik, a pri tom žive u nekoj drugoj zemlji i upoznaju mnogo ljudi različitih kultura.

Radi smanjenja rizika za učešće u ovakvim programima potrebno je ispitati kakav je status takve agencije, koliko dugo radi, i eventualno upoznati nekoga ko je već preko takve agencije išao da može da pruži dodatne savjete i na neki način ulije samopouzdanje. Web forumi su odlično mjesto za pronalazak takvih informacija. Pored toga, u Zavodima postoje i migracioni centri koji nude također korisne infomacije.

Posebne međudržavne ugovore o sezonskim i privremenim poslovima u inostranstvu potpisuje Agencija za rad i zapošljavanje BiH, te se i kod njih mladim mogu detaljnije upoznati sa aktuelnim programima. Kao primjer Agencija za rad i zapošljavanje BiH u saradnji sa Centralnim uredom za posredovanje u zapošljavanju stručne radne snage iz inostranstva (ZAV) Savezne agencije za rad SR Njemačke svake godine tokom ljetnog raspusta organizira Program ferijalnog rada za redovne studente univerziteta u Bosni i Hercegovini. Prema postignutom dogovoru između pomenutih partnera, za 2014. godinu je odobrena kvota od 150

studenata iz Bosne i Hercegovine koji će sudjelovati u programu, od čega je 95 mjesta određeno za studente upisane na univerzitete u Federaciji Bosne i Hercegovine, 45 mjesta za studente upisane na univerzitete u Republici Srpskoj i 10 mjesta za studente koji studiraju u Brčko distriktu BiH.

Više informacija:

- www.migrantservicecentres.org
- www.arz.gov.ba

3. Programi za poticanje preduzetništva kod mladih

Pokretanje biznisa odnosno posla ili preduzetništvo/poduzetništvo također je opcija za mlade unatoč ekonomskoj situaciji, pa i birokratskoj kompleksnosti koju ima ova država. Potrebna je dobra ideja, odvažnost, koji dobar savjet i informacija, te početni kapital. Što se tiče novca nisu svi biznisi skupi, a postoje i posebni grantovi i povoljni krediti pojedinih ministarstava, zavoda za zapošljavanje, kao i komercijalnih banaka.

Podrška preduzetništvu mladih može biti u različitim fazama i sa različitim resursima i alatima:

- za razvoj preduzetničke svijesti kod mladih kroz različita takmičenja, predavanja, nagradne konkurse, medijske projekte i sl. *(kao što su GEA i projekt Studentsko preduzetništvo),*
- podrška u pripremi biznis ideja *(npr. start up vikendi, do sada održani jednom godišnje u Banja Luci i Sarajevu),*
- obuke za preduzetničke vještine i pisanje biznis plana (*npr. kroz Inkubator društvenih inovacija Munja i saradnju sa Centrom za razvoj poduzetništva Tuzla),*
- početni kapital u vidu granta ili povoljnog kredita *(FZZZ, Federalno ministarstvo razvoja, obrta i poduzetništva),*
- mentorska podrška za start up-ove i druge usluge *(preduzetnički akceleratori ili inkubatori kao što su tehnološki parkovi Intera u Mostaru, BIT centar u Tuzli, Inovacioni centar u Banja Luci, Bizoo akcelerator u Sarajevu),*
- podrška u registraciji i u ukidanju ili smanjenju početnih troškova za nova/omladinska preduzeća i obrte (*npr. od strane lokalnih vlasti*)

Biti preduzetnik posebno u ovo turbulentno vrijeme može biti i vrlo dobra opcija, pa makar to bili tzv. „biznisi iz nužde". Što se tiče podrške i ona postoji. Predlažemo da Klubovi za traženje posla upute mlade pored programa samih Zavoda i na slijedeće kontakte:

- BIT Centar/Biznis inkubator Tuzla – www.bit.ba
- Centar za razvoj poduzetništva Tuzla – www.cerpod-tuzla.org
- Univerzitetski preduzetnički centar Banja Luka – www.upcbl.com
- Inovacioni centar Banja Luka (ICBL) –www.icbl.ba
- Start Up Weekend – http://banjaluka.startupweekend.org/
- Web stranica: www.pokreniposao.ba
- Bizoo biznis akcelerator za mlade Sarajevo – www.bizoo.ba
- Program Studentsko preduzetništvo GEA –www.imamideju.ba
- Intera tehnološki park Mostar –www.intera.ba
- Inkubator društvenih inovacija „Munja" –www.munja.ba

4. Učešće u radu nevladinih organizacija

Aktiviranje u postojećim organizacijama

Biti angažiran i tokom školovanja, ali i poslije u nekoj nevladinoj organizaciji nudi višestruku koristi i povećava šanse da se mlada osoba lakše zaposli. Udruženja bez obzira čime se bave mogu biti koristan poligon za dodatnu edukaciju mladih, volontiranje (v. poglavlje o volontiranju), sticanje radnog iskustva, unaprijeđenje vještina zapošljivosti, upoznavanja sa radnom sredinom, mogućnosti za putovanja i umrežavanja, učešća u drugim programima, na skupovima i sl. Neke od tih aktivnosti su posebno i nabrojane, a u ovom poglavlju se želi akcent staviti na načine kako da Klub za traženje posla proširi vidike kod mladih i motiviše ih za učešće u civilnom sektoru bilo kroz uključenje u postojeće organizacije bilo čak da i sami kreiraju svoju. Jedan od razloga je i taj što je samo 7% mladih u BiH aktivno uključeno u rad nevladinih organizacija.[2]

Prema Centru za promociju civilnog društva u BiH je registrovano preko 12.000 udruženja, mada je upitno da li i pola njih danas aktivno radi. Riječ je o velikom spektru organizacija civilnog društva od tradicionalnih udruženja poput crvenog krsta/križa, izviđača, preko humanitarnih (Dobro, Caritas, Merhamet, Preporod i sl.), onih za podršku posebnim kategorijama stanovništva (manjine, povratnici,

[2]Glasovi mladih, UN/Prism Research 2012

osobe sa invaliditetom i sl.), za zagovaranje i zaštitu ljudskih prava (Helsinški odbori, Tranparency International, Centri civilnih inicijativa, Nansen dijalog centri i dr.), do onih koji se specifično bave mladima, kulturom, umjetnošću, neformalnim obrazovanjem, održivim razvojem i zaštitom okoliša, seksualno-reproduktivnim zdravljem, sportom i mnogim drugim temama.

Za početak najbolje je prosurfati i pronaći organizaciju koja se bavi nečim što se veže uz pojedinačne interese neke mlade osobe, a zatim ih uputiti kako da direktno kontaktiraju takvu organizaciju. Za pomoć mogu poslužiti i posebne baze podataka i direktoriji organizacija na nekim od slijedećih web stranica:

- www.mladi.info
- www.civilnodrustvo.ba
- www.nvovijece.ba
- www.omladina-bih.net
- www.zenskegrupebih.fondacijacure.org
- www.mreza-mira.net
- www.mrezapravde.ba
- www.ngo.ba

Kada govorimo o opciji da mlade nezaposlene osobe možda registruju svoju organizaciju, udruženje tada ulazimo i na teritorij „socijalnog preduzetništva" što bi moglo biti definirano i kao društveno koristan rad kroz NVO, ali i sa ekonomskim elementom zapošljavanja ili stvaranja profita koji se koristi dalje za neke socijalne projekte. Taj koncept je malo kompleksniji i može uzeti u obzir i obrte, preduzeća i NVO-e ili pak kombinaciju nekoliko pravnih lica, ali u kontekstu ove teme bilo bi izvodljivo preusmjeriti neke mlade nezaposlene da probaju pronaći posao i kroz formiranje udruženja. Npr. pet mladih nezaposlenih diplomiranih studenata smjera turizam i zaštita životne sredine formiralo je 2012. godine NVO za tu oblast što im omogućava da kreiraju projekte, dobiju donacije (a time imaju i neki posao), ali i da prodaju neke usluge preko svoje organizacije (npr. da su vodiči za turističke posjete ili da organizuju ture, izlete i sl.).

5. Osnivanje vlastite organizacije

Ukoliko se mladi žele opredijeliti da sami osnuju svoje udruženje treba ih uputiti na slijedeće stvari:

- Udruženje je svaki oblik dobrovoljnog povezivanja više fizičkih ili pravnih lica radi unapređenja i ostvarivanja nekog zajedničkog ili općeg interesa ili cilja – dakle potrebno je da mladi imaju jasno definisan cilj i razlog za pokretanje takvog udruženja;
- Rad udruženja se reguliše statutom koji definira misiju, viziju i ciljeve organizacije, upravljačku strukturu i sl;
- Registracija nije komplikovana i vrši se na okružnim sudovima u RS-u odnosno federalnom ili kantonalnom ministarstvu pravde, a ako će obuhvatati i čitavu zemlju može se uraditi u Ministarstvu pravde BiH;
- Troškovi registracije su oko 200-300 KM;
- Potrebne su tri punoljetne osobe za registraciju udruženja;
- Većina dokumenata za registraciju se nalazi i na web stranicama nadležnih institucija;
- Za troškove registracije omladinskih udruženja povremeno se može naći i start up podrška kod entitetskih ministarstava, lokalnih vlasti ili nekih NVO-a.

Više informacija:

Ministarstvo pravde BiH - www.mpr.gov.ba/organizacija_nadleznosti/uprava/default.aspx?id=1563&langTag=bs-BA#a1
Ministarstvo pravde Federacije BiH – www.fmp.gov.ba/index.php?part=stranice&id=402

Neformalne grupe mladih

Pored zvaničnih i registrovanih udruženja mladi mogu djelovati i preko neformalnih grupa građana. Naime, mladi ljudi bi trebali biti informisani i o mogućnosti da neke društvene akcije poput kampanja i humanitarnih akcija mogu organizovati i kao grupa građana. Čak i takve aktivnosti nude niz koristi za osnaživanje mladih, učenje kroz praksu, povezivanje sa drugim ljudima ali i akterima iz lokalne zajednice. Pored toga, postoje i neki programi koji finansiraju aktivnosti neformalnih grupa mladih kao što je npr. Omladinska banka Fondacije Mozaik, fond Volim Tuzlu Fondacije tuzlanske zajednice ili Fond omladinskih projekata (FOP) njemačke fondacije SHL u BiH.

Program Omladinske banke BiH ima za cilj da poveća učešće mladih u razvoju lokalnih zajednica kroz aktivnu ulogu u procesima donošenja odluka, te pružanje podrške aktivnostima mladih u njihovim zajednicama kroz dodjelu bespovratnih novčanih sredstava projektima neformalnih grupa mladih. Omladinskim bankama upravljaju odbori sastavljeni od deset članova, mladi od 15 do 30 godina, izabrani na javnom pozivu i edukovani da vode program malih grantova koji direktno podržavaju jačanje povjerenja i saradnju mladih, te njihove projekte većinom u ruralnim sredinama.[3]

Više informacija:

- Omladinska banka - www.omladinskabanka.ba
- Fondacija Tuzlanske zajednice –www.fondacijatz.org
- Fond Omladinskih Projekata SHL-a – www.shl.ba i www.facebook.com/FondOmladinskihProjekata

6. Neformalno obrazovanje i obuke

Definicija UNESCO-a, koja je opšte prihvaćena danas u svijetu, pravi razliku između sljedećih tipova obrazovanja:

Formalno obrazovanjeje hijerarhijski strukturirano, hronološki postavljeno, to je sistem obrazovanja koje započinje osnovnim obrazovanjem a završava na tzv. tercijarnim institucijama. Riječ je dakle o službenim institucijama koje se bave obrazovanje – osnovne škole, srednje škole, visoko obrazovanje i dr.

Informalno obrazovanje *(eng. informal education)* je proces u kojem svaka individua stječe stavove, vrijednosti, vještine i znanja kroz svakodnevno iskustvo, kao npr. iz porodice, prijatelja, vršnjaka, medija i drugih utjecaja i faktora iz života jedne osobe.

Pored školskog potrebno je i neformalno obrazovanje (kursevi, tečajevi, seminari, radionice o raznim temama) koje najčešće realiziraju nevladine organizacije. Neformalno obrazovanje *(eng. non formal education)*je organizirana obrazovna aktivnost van uspostavljenih formalnih sistema koja

[3] Od 2013. godine Omladinske banke postoje u 31 opštini: Modriča, Mrkonjić Grad, Šekovići, Tešanj, Zvornik, Doboj Jug, Gornji Vakuf-Uskoplje, Zavidovići, Kotor Varoš, Kozarska Dubica, Novi Grad, Novi Travnik, Srbac, Šipovo, Usora, Vukosavlje, Žepče, Bosanski Petrovac, Bugojno, Brod, Konjic, Lopare, Pelagićevo, Petrovo, Živinice, Prozor-Rama, Goražde, Bosanska Krupa, Cazin, Kladanj, Odžak.

treba služiti određenim grupama učesnika u procesu sa tačno definiranim obrazovnim ciljevima.

Svaki od ovih tipova obrazovanja ima posebnu ulogu te nadopunjuje druga dva vida obrazovanja i svi su neophodni da bi se postigli željeni rezultati. Generalno, moglo bi se reći da:

- Znanje i vještine za posao se stječu kroz formalno obrazovanje
- Jedan dio vještina, osobnih i društvenih stječu se kroz informalno obrazovanje
- Sticanje životnih vještina i razvoj stavova koji se bazira na sveobuhvatnom sistemu vrijednosti moguće je kroz neformalno obrazovanje

Stoga je vitalni značaj neformalnog obrazovanja, zamišljenog kao komplementarno formalnom i informalnom i kao posebnog alata i sistema obrazovanja i odgoja, u tome da uči mlade samostalnosti i ojača vrijednosne sisteme. Neformalno obrazovanjejeste organizovana obrazovna aktivnost van okvira zvaničnih škola, a pruža obrazovanje, razvija samostalnost i njeguje sistem vrijednosti.

U Bosni i Hercegovini unatoč priličnom broju mogućnosti za pohađanje programa neformalnog obrazovanja prema istraživanju samo 25% mladih do 30 godina je učestvovalo u nekom od programa (a najčešće su to bili strani jezici ili kursevi kompjutera)[4]. To je jedan od motiva da Klubovi za traženje posla trebaju dodatno informisati i promovisati ovaj oblik doedukacije.

Ko može biti realizator aktivnosti neformalnog obrazovanja?

Realizatori ovih aktivnosti najčešće su: nevladine organizacije, različiti klubovi, javne ustanove (npr. Centri za kulturu, Domovi mladih i sl.), firme specijalizirane za obrazovne programe, Zavodi za zapošljavanje (kroz Klubove za traženje posla i CISO centre) i dr.

Koje su metode i na koji način se realiziraju programi neformalnog obrazovanja?

Neformalno obrazovanje uglavnom se provodi kroz kombinaciju razlitih metoda kao što su: interaktivne radionice, seminari, uz korištenje praktičnog rada, vježbi, gruponog/timskog rada, istraživačkih radova, simulacija, oglednih

[4]Glasovi mladih, UN/Prism Research 2013

slučajeva, različitih dijaloških formi i sl. Poseban aspekt neformalnog obrazovanja jeste i koncept **«vršnjačkog obrazovanja/obrazovanja vršnjaka»** (eng. Peer Education). Riječ je o obučenim edukatorima, npr. mladima, koji realiziraju određene planirane aktivnosti obrazovanja za svoje vršnjake.

Koje su teme/oblasti koje pokriva neformalno obrazovanje?

Neformalno obrazovanje pokriva teme koje nisu dovoljno ili nisu nikako prisutne u nastavnim planovima i programima (npr. ravnopravnost spolova, seksualno i reproduktivno zdravlje, rješavanje konflikata, nenasilna komunikacija, ljudska prava, projektni management, vještine prezentiranja, pokretanje preduzetništva, narkomanija, građansko obrazovanje i aktivizam mladih, volonterizam, teatar, produkt dizajn, izgradnja samopouzdanja, timskog rada i sl.).

Važan segment neformalnog obrazovanja, za koji je potreban daleko veći angažman lokalnih vlasti u BiH, jeste obrazovanje u oblasti projektnog menadžmenta. Obrazovanje u ovoj oblasti je potrebno radi efektivnijeg korištenja resursa lokalne zajednice (budžetskih sredstava, različitih programa).

Jedan od posebnih ciljeva za upotrebu neformalnog obrazovanja jeste rad sa ranjivim kategorijama (mladi koji su napustili školovanje, Romi i sl.) kojima je ovo možda i jedina mogućnost da se obrazuju ili pak da se kasnije vrate u formalno obrazovanje. Neki od primjera rada sa ovim kategorijama su RODA – Udruženje za istraživanje i organizacioni razvoj iz Sarajeva i Fondacija Krila nade (Wings of Hope).

Koji su rizici vezani za neformalno obrazovanje?

Osnovni rizik jeste pitanje kvalitete nekog programa neformalnog obrazovanja. Naime, s obzirom da Bosna i Hercegovina nema posebnu Agenciju za osiguranje kvaliteta i ocjenjivanje obrazovnih programa to znači da ne postoji niti certificiranje programa neformalnog obrazovanja koje bi utvrdilo ko se time zvanično može i baviti i koji je nivo kvalitete. Iz tog razloga bilo bi poželjno da općine/opštine prije bilo koje podrške neformalnom obrazovanju traže na uvid programe takvog obrazovanja kao i podatke o edukatorima (njihove biografije i dosadašnja iskustva).

Više informacija:

- Portal za obrazovanje odraslih i neformalno obrazovanje – www.obuke.ba
- Zavod za obrazovanje odraslih RS – www.mpoo.org
- Roda - www.rod-a.com
- Krila nade - www.wings-of-hope.ba
- Inkubator društvenih inovacija Munja – www.munja.ba

7. Učešće na skupovima

a. Generalne informacije o skupovima

Za razliku od obrazovnih programa i obuka, postoji i niz drugih aktivnosti za mlade ili na kojima mogu sudjelovati mladi poput *konferencija, simpozija, foruma, javnih rasprava, dijaloga, panel diskusija, javnih tribina i sl.* Možda ti skupovi nemaju prvenstveno edukativnu funkciju, ali su fantastična platforma za upoznavanje sa novim idejama, razmjenu iskustva, pronalaženje zanimljivih osoba, umrežavanje i dr. To je prilika da mlade osobe čuju domaće i strane eksperte iz određenih sfera, ali i da sami sebe predstave i svoje stavove u nekim diskusijama. To je nekada i ulazna karta za neki posao ili poslovnu ponudu jer kroz te kontakte mogu otvoriti vrata za neke dalje angažmane, stažiranje, volonterski rad, drugi vid saradnje, učešće na drugim narednim događajima i sl. Uostalom i u uobičajenoj CV formi postoji posebna rubrika za učešće na skupovima. U svakom slučaju puno je razloga da se mladi infomiraju o održavanju takvih skupova, te bi i Klubovi za traženje posla trebali da ih promovišu i ponude neke aktuelne konkretne opcije.

Najčešće je riječ o besplatnim skupovima, a ako su međunarodnog karaktera organizatori često snose i putne troškove ili barem troškove smještaja. Skupovi mogu trajati od par sati do nekoliko dana. Mnogi od njih nisu otvoreni za širu javnost, a neki imaju i poseban proces apliciranja. Ukoliko nije objavljen način prijave dobro bi bilo kontaktirati organizatore i postoji velika vjerovatnoća da će dozvoliti određenom broju mladih da prisustvuju, posebno ako nemaju dodatnih troškova.

Kako ih pronaći? Kao i kod obrazovnih programa najvažnije se redovno informirati i pratiti. Ponovo nevladine organizacije, univerziteti i web portali su najbolji izvor informacija. Bitno je biti informisan i iskoristiti stotine skupova koji se održavaju skoro svaki dan o svim mogućim i nemogućim temama.

b. Skupovi vezani za zapošljavanje mladih

Već godinama u najvećim gradovima, a ujedno i univerzitetskim centrima BiH, organiziraju se različiti događaji na kojima se mogu naći informacije o tržištu rada i zapošljavanju. Mnogi od njih su i prilika za direktan susret sa poslodavcima. Najčešće takav događaj nosi neki od slijedećih naslova: Dani karijere, Career Day, Sajam zapošljavanja, PosaoFest, Berza rada, JOBFAIR, CEO konferencija i sl. Organizatori su najčešće zavodi za zapošljavanje ili privatne agencije za posredovanje u zapošljavanju poput Posao.ba ili Spektar Banja Luka, kao i neke od studentskih organizacija (npr. AIESEC, EESTEC i dr.).

S obzirom na ekonomsku krizu, manjak novih radnih mjesta, ali i zbog praktičnijih razloga odnosno dostizanja većeg broja korisnika kreiran je i virtualni događaj regionalnog tipa pod nazivom Virtualni dan karijera i znanja - www.dankarijera.com. Ove godine održan je od 16. do 23.10.2013.

Pored tog sadržaja pojedini događaji promoviraju i praksu, programe neformalnog obrazovanja, stipendije i sl. za mlade. Neki od njih u posljednje dvije godine bili su: Sajam praksi i stipendija u Banja Luci (13.06.2013.), Sajam obrazovanja u Banja Luci (08.05.2012.) i Sajam stipendija u Sarajevu (08.10.2013.).

c. Informacije o skupovima

Više informacija o organizacijama i portalima koji organiziraju ili informišu o različitim obrazovnim programima i skupovima:

- Mladi.Info portal – www.mladi.info
- Mreža mira -www.mreza-mira.net
- Svjetski univerzitetski servis – www.sus.ba
- Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu – www.cps.edu.ba
- Media Centar Sarajevo – www.media.ba
- Mirovna akademija – www.mirovna-akademija.org
- Centar za sigurnosne studije – www.css.ba
- BH NVO Vijeće – www.nvovijece.ba
- Centri civilnih inicijativa –www.cci.ba
- Centar za promociju civilnog društva –www.cpcd.ba
- CEO Konferencija –www.ceokonferencija.ba

- Perpetuum Mobile - Politička akademija – www.pm.rs.ba
- Regionalna škola ljudskih prava – www.humanrightschools.org
- Regionalni program E761 za mlade & kreativne industrije – www.E761.org
- Portal studenata novinarstva – www.etrafika.net
- Portal sa edukacijskim programima – www.edukacija.posao.ba
- Fondacija Cure – www.fondacijacure.org
- Omladinski savjet Republike Srpske – www.osrs.ba
- Omladinski komunikativni centar Abrašević Mostar – www.okcabrasevic.org
- Nansen Dijalog Centar Mostar –www.ndcmostar.org
- Proni Centar Brčko - www.pronibrcko.ba

8. Info servisi

U sklopu programa YEP Klubovima za traženje posla u 2014. godini bit će slan sedmični INFO PAKET sa informacijama trenutnih i aktuelnih ponuda za mlade. Klubovi će dalje to distribuirati ili preko e-maila svojim članovima i korisnicima ili preko Facebooka. To je odlična prilika da na jednom mjestu učesnici Klubova pronađu adekvatan program, skup ili obuku i da se prijave.

Info paket, ali i neke druge korisne informacije bit će postavljane i na posebnu facebook grupu u koju bi se članovi Kluba trebali uključiti. FB link je: www.facebook.com/groups/jobclubinfo.

Također, YEP objavljuje korisne informacije i na svojoj web stranici – www.yep.ba.

9. Nastavak školovanja – programi za studente

Nastavak školovanja, odnosno visoko obrazovanje sasvim sigurno dat će veće mogućnosti sutra na tržištu rada za jednu mladu osobu. Studiranje bilo diplomskog ili postdiplomskog studija moguće je i vani, a Klubovi za traženje posla mogu biti tačka za informisanje mladih nezaposlenih koji su završili studij da pronađu i neke druge opcije za nastavak školovanja. Za Bh. studente postoji niz programa za koje su osigurane stipendije i prava je šteta da se ne koriste u dovoljnoj mjeri.

Vrste studijskih programa ili programa mobilnosti:

- Diplomski studij (undergraduate studies) – ovaj nivo obrazovanja se odnosi na prvi ciklus studija, koji se upisuje nakon srednje škole i predstavlja osnovu za sve naredne cikluse obrazovanja. Diplomski studij traje tri ili četiri godine.

- Poslijediplomski studij (Postgraduate studies) – Ovo je drugi ciklus obrazovanja koji se upisuje nakon dodiplomskog studija, te se odnosi na magistarske i doktorske studije. Magistarski studiji imaju svrhu da prošire znanje kandidata i pripremaju studenta za sljedeći akademski stupanj. Traju od jedne do četiri godine i postoje sljedeće vrste magistarskih studija i to: full time postdiplomski master studij (MA – Master of Arts, MS ili M.Sc – Master of Science, MBA, i dr.), namjenjen za sve koji imaju bachelor diplomu i profesionalni master studij (EMBA, EMS), koji je napredni master studij namijenjem izvršnim profesionalcima.
- Doktorski studij predstavlja najveći akademski stepen, čija je svrha pripremiti studenta da postanu znanstvenici sposobni sami pronaći zanimljive probleme, rješavati ih na nov i inovativan način, te da stečeno znanje primjenjuju i šire kroz predavanja i prezentacije. Traje obično od 3 do 7 godina. Postoji nekoliko različitih vrsta: istraživački doktorati (research doctorates), visoki doktorati (higher doctorates), profesionalni doktorati (professional doctorates), počasni doktorat (honorary doctorate).
- Postdoktorski studij (Postdoc) – se često podrazumjeva pod poslijediplomskim obrazovanjem. Međutim, ovo nije akademski stupanj, već period od 1 do 5 godina nakon doktorata koji služi za dodatno usavršavanje i obrazovanje.
- Razmjene studenata (jedno semestralne i dovosemestralne) - ovo je veoma čest i koristan vid mobilnosti studenata, koji im omogućuje sticanje novih korisnih znanja i iskustava, bez sticanja diplome inostranog univerziteta.
- Kraći programi neformalnog obrazovanja vani (seminari, treninzi, konferencije, radionice, kursevi/tečajevi, kampovi, itd.) – neformalno obrazovanje služi da dopuni formalno i pruža priliku da se pristupi sadržajima koji su nepristupačni ili sasvim netaknuti u formalnom obrazovanju.
- Fellowship (stipendije koje se daju za napredne studije, usavršavanja i istraživačke projekte).
- Učenje stranih jezika vani – odnosi se na programe koje pružaju univerziteti i orgranizacije za učenje stranih jezika i mogu trajati nekoliko sedmica, mjeseci, godinu dana, uglavnom kraći vremenski periodi. Stipendije za ove vrste obrazovanja nude najčešće ambasade.
- Stažiranje (volonterski angažman vani) – podrazumjeva volonterske poslove studenata odnosno praksu u poslovnom okruženju u oblasti za koju se student specijalizira odnosno što studira.
- Učenje uz rad (AuPair, Work and Travel USA i sl.) – ovi programi nude mladima priliku da rade vani, da pohađanju određene kurseve na univerzitetu i steknu interesantno životno iskustvo.

Informacije o studijskim programima u inostranstvu

Najbolji alat za pretraživanje stipendija je internet pretraživač (Google). Postoje mnogobrojni trikovi koje trebate koristiti da bi dobili najbolje rezultate od ovih pretraživača. Na primjer, ukoliko se ukuca samo riječ „scholarships" na Google, dobije se čak 31 milion rezultata, što bi naravno bilo nemoguće sve na vrijeme pregledati i sortirati. Stoga je potrebno suziti, odnosno specificirati svoju pretragu, a to se može uraditi unošenjem drugih pojmova vezanih za ono što se traži (oblast u kojoj neko želi studirati, grad i slično). Također, kada se nađu određene interesantne stranice, mogu se zabilježiti (bookmark), i kasnije ih se može detaljno proučiti.

Naravno, pored toga postoje i posebni on line servisi i elektronske baze podataka:

- Portal mladi.info: www.mladi.info
- Portal stipendija za studente Zapadnog Balkana: www.S4WB.eu
- Svjetski univerzitetski servis BIH: www.sus.ba
- Institut za razvoj obrazovanja: www.iro.hr
- Služba za međunarodnu saradnju Univerziteta u Sarajevu: www.facebook.com/IRO.UNSA
- Portal Studiraj vani:www.studirajvani.ba
- Regionalni portal MladiInfo:www.mladiinfo.com
- JoinEUSEE Program: www.joineusee.eu
- Basileus Program: www.basileus.ugent.be
- Soros stipendije: http://www.opensocietyfoundations.org/grants
- Daad stipendije: www.daad.de
- Višegradski fond: www.visegradfund.org/scholarships.html
- Stipendije.info:www.stipendije.info
- Stipendije.ba:www.stipendije.ba
- www.study-in-europe.com

Primjeri programa koji nude stipendije za studiranje vani

- Portal stipendija za studente Zapadnog Balkana (S4WB)
  Portal stipendija za studente zapadnog Balkana - S4WB sakuplja i u preglednoj formi prezentira stipendije za sve smjerove studiranja u zemljama EU kao i drugim državama. Stipendije se odnose na sve cikluse studija kao i na programe razmjene i stručnog usavršavanja. www.s4wb.eu

- American Councils for international education/Američki savjet za međunarodno obrazovanje

  American Councils administrira programe razmjene pod pokroviteljstvom Vlade Sjedinjenih Američkih Država (Junior Faculty Development Program i Youth Exchange and Study Program) u Bosni i Hercegovini i ulaže napore u podizanju svijesti javnosti putem široke mreže alumnija i partnerskih institucija, javnih i privatnih. Također, ugošćava **EducationUSA Centar** koji nudi široku paletu obrazovnih savjetodavnih usluga.

  Junior Faculty Development Program postoji od 2002. godine. JFDP je otvoren za sve profesore, asistente i saradnike koji predaju na ustanovama višeg obrazovanja u BiH. Program traje 5 mjeseci (od januara do maja), a cilj mu je usavršavanje na polju metodologija i tehnika predavanja. Za više informacije o JFDP programu, pogledajte:

  www.jfdp.org ili www.ac-see.org/programs/teachersrecruitment.htm

  Od septembra 2009.godine, EducationUSA Center pri American Councils for International Education je odobren i podržavan od strane Vlade Sjedinjenih Američkih Država kao jedan od 400 EducationUSA centara širom svijeta. Cilj Centra je pružanje tačnih, sveobuhvatnih, nepristrasnih i besplatnih informacija o mogućnostima studiranja i istraživanja u SAD kao i informacija o akreditiranim obrazovnim institucijama u SAD. EducationUSA Centar nudi iduće usluge:

  - savjetodavne usluge svim zainteresiranim studentima za dodiplomske ili postdiplomske studije u SAD koje uključuju:
  - pomoć pri traženju institucija koje odgovaraju studijskim potrebama studenta;
  - pomoć pri identificiranje mogućnosti za financijsku pomoć;
  - pomoć pri razumijevanje procesa prijema, pisanja eseja, pisma preporuke, apliciranju za studentsku vizu, prijevodu dokumenta, pripremanje za život u drugoj kulturi, itd.
  - EducationUSA Center pruža informacije o standardnim testovima koji su potrebni za prijem na SAD obrazovne institucije: TOEFL, SAT, GRE
  - Organizira informativne sesije, te grupne i individualne konsultacije u čitavoj Bosni i Hercegovini.

  Više informacija:

  - www.ac-see.org
  - www.educationusa.state.gov

- ERASMUS MUNDUS

  ERASMUS MUNDUS je program obrazovanja i usavršavanja koji naglašava mobilnost u oblasti visokog obrazovanja. ERASMUS MUNDUS program nudi podršku za studije u gotovo svim naučnim disciplinama na univerzitetima u zemljama EU za studentske iz zemalja Zapadnog Balkana.

  Pored toga, program ERASMUS MUNDUS EXTERNAL COOPERATION WINDOW pruža finansijsku podršku u obliku stipendija kojima se omogućuje mobilnost studenata, istraživača i akademskog osoblja. Program ERASMUS MUNDUS ima 4 akcije, a to su:

  1. master studije,
  2. stipendije,
  3. partnerstvo i
  4. povećanje aktivnosti.

  Gdje se može studirati i kako aplicirati za stipendiju?

  Na raspolaganju je konzorcijum visokoškolskih ustanova iz država članica EU, Islanda, Lihtenštajna, Norveške i zemalja kandidata (Hrvatska, Turska, Makedonija), koje učestvuju u Master programu ERASMUS MUNDUS.

  Studenti moraju direktno aplicirati kod konzorcijuma Master programa ERASMUS MUNDUS, koji nudi predmete prema izboru. Konzorcijum informiše zainteresovane studente o specifičnim uslovima za prijem i podnošenje aplikacija. Članica konzorcijuma, koja nudi naučne studije, odlučuje koje će studente primiti i koji studenti će dobiti stipendiju na osnovu validnih i transparentnih mehanizama selekcije. Studenti i drugi aplikanti moraju podnijeti svoje aplikacije do krajnjeg roka koji utvrđuje svaka ustanova konzorcijuma Master programa ERASMUS MUNDUS posebno, a najčešće u decembru ili januaru tekuće godine. Kada studenti dobiju službenu potvrdu da su primljeni na Master program ERASMUS MUNDUS, neophodno je da dobiju vizu kako bi studirali u Evropi.

- JOIN EU-SEE - Stipendije za studente i univerzitetsko osoblje iz zemalja Zapadnog Balkana

  Nova šema dodjele stipendija *JoinEU-SEE* ima za cilj da omogući akademsku razmjenu između zemalja Zapadnog Balkana i EU, te država kandidatkinja.

  Šema se sastoji od stipendija za dodiplomski, postdiplomski, doktorski i post-doktorski studij za studente i univerzitetsko osoblje. Evropska komisija finansira ovaj program u okviru programa *Erasmus Mundus External Cooperation Window.*

Stipendije pokrivaju troškove putovanja, osiguranje, nastavu, dnevne troškove i smještaj. Krajnji rok za prijavu je 1. februar/veljača. Za dodjelu stipendije mogu se prijaviti studenti i osoblje svih partnerskih univerziteta, iz zemalja Zapadnog Balkana, EU i zemalja kandidatkinja, kao i ostali državljani zemalja Zapadnog Balkana.

EU partnerski univerziteti:

- Univerzitet u Grazu, Austrija
- Univerzitet u Leuvenu, Belgija
- Masaryk Univerzitet, Brno, Češka Republika
- Univerzitet u Mariboru, Slovenija
- Univerzitet u Bologni, Italija
- Univerzitet u Granadi, Španija
- Univerzitet u Groningenu, Nizozemska/Holandija
- Univerzitet u Latviji, Riga, Latvija
- Univerzitet u Turkuu, Finska
- Vilnius Univerzitet, Letonija

Dodatne informacije: www.joineusee.eu

- Basileus

  Erasmus Mundus External Cooperation Window Project BASILEUS - Balkans Academic Scheme for the Internationalisation of Learning in cooperation with EU universities je program razmjene između 10-ak Univerziteta iz EU i 10-ak Univerziteta iz regije zapadnog Balkana.

  Projekt se tiče studenata i nastavnog osoblja univerziteta. Mogućnosti razmjene su:

  - 6 ili 10 mjeseci za I stepen studija (Bachelor)
  - 6, 10 ili 22 mjeseca za II stepen studija (Master)
  - 6, 10 ili 20 mjeseci za III stepen studija (PhD)
  - 10 mjeseci za usavršavanje svršenih PhD
  - 1 mjesec za nastavno osoblje

  Više informacija i prijave možete naći na stranicama programa:
  www.basileus.ugent.be

- ERASMUS – ERAWEB

  Erasmus Mundus - Western Balkan (ERAWEB) je međunarodni program akademske mobilnosti, koji uključuje pet EU univerziteta i šest univerziteta iz regiona Zapadnog Balkana, sa naglaskom na zdravstvene nauke. ERAWEB govori o pitanju zdravlja na dva načina. Prvo, program poboljšava akademske

sposobnosti studenata, istraživača i nastavnika koji rade u zdravstvenim naukama. Drugo, istraživanja u sklopu ERAWEB će identificirati faktore koji utječu na zdravlje stanovništva i na razvoj mogućih intervencija čiji je cilj poboljšanje zdravlja.

Partnerski univerziteti u Evropskoj uniji:

- Erasmus University Medical Center Rotterdam, Nizozemska (koordinator)
- Ludwig-Maximilians-Universität Munich, Njemačka
- Università Cattolica del Sacro Cuore, Italija
- »University of Torino, Italija
- »University for Health Sciences, Medical Informatics and Technology, Austrija

- EUROWEB - European Research and education collaboration with Western Balkans

  Erasmus Mundus EUROWEB je međunarodni program mobilnosti, a konzorcijum programa sastoji se od sedamnaest univerziteta partnera – devet iz EU i osam univerziteta iz regiona Zapadnog Balkana. Cilj EUROWEB programa je da kroz razmjenu omogući studentima obuku u naučnim i tehnološkim disciplinama sa ciljem da ih pripremi za učešće u izgradnji i upravljanju složenim sistemima i infrastrukturama. Poseban osvrt bit će na oblastima koje obuhvataju inžinjerske nauke, softversko inžinjerstvo, informacione sisteme i računarske nauke. Pored studenata osnovnih studija u razmjeni mogu učestvovati studenti postdiplomskih studija, istraživači i članovi nastavnog osoblja. Svi partneri - univerziteti međusobno priznaju kredite koje studenti dobijaju u toku studijske razmjene, a svi troškovi su pokriveni.

  Partnerski univerziteti u Evropskoj uniji:

  - Malardalen University, Švedska (koordinator projekta)
  - Sofia University St.. Kliment Ohridski, Bugarska
  - Universitá degli Studi dell 'Aquilla, Italija
  - Umit - University for Health Sciences, Medical Informatics and Technology, Nizozemska
  - Universitat Paderborn, Njemačka
  - University of Westminster, Ujedinjeno Kraljevstvo
  - University Politehnica of Bucharest, Rumunjska
  - Abo Academy University, Finska
  - Universitat de les Illes Balears, Palma, Španija

- OSI stipendije i grantoviOSI
  Open Society Institute (Fond otvoreno društvo) nudi više vrsta stipendiranja i grantova prvenstveno za studente II. i III. stepena i za društvene nauke.
  Stranicu sa svim mogućnostima podrške, aplikacijama i ostalim informacijama možete naći na www.soros.org/grants i www.soros.org.ba

- Program stipendija DAAD-a
  Njemačka akademska razmjena (Deutscher Akademischer Austauschdienst-DAAD) je zajednička ustanova njemačkih univerziteta i fakulteta, koja kroz svoje mrežu ureda, docenata i alumni udruženja u cijelom svijetu podržava međunarodne odnose njemačkih univerziteta sa inostranstvom kroz razmjenu studenata, naučnika, međunarodnih programa i projekata.
  Aktualne programe dostupne za studente iz Bosne i Hercegovine možete naći na stranicama Njemačke ambasade u Sarajevu na adresi:
  www.sarajewo.diplo.de
  Kompletnu databazu programa možete naći na stranici:
  www.daad.de/en/index.html

- Stipendije za postdiplomski studij/praksu/istraživanje u Njemačkoj
  Zainteresirani kandidati mogu se prijaviti tokom cijele godine, za postiplomski studij (master u oblasti društvenih i socijalnih nauka, prije svega pravo, ekonomija, političke nauke, žurnalistika, teologija i srodne discipline) na nekoj stranoj visokoškolskoj instituciji (prije svega u Njemačkoj, a po potrebi i u drugim zemljama), te za studijske istraživačke boravke ili praksu u Njemačkoj u istim oblastima.
  Maksimalno trajanje studija do 2 godine (istraživački boravci i praksa do 3 mjeseca). Jedan od uslova je i spremnost kadidata da nakon završetka studija sarađuje sa Predstavništvom Fondacije u BiH, stoga predmet studija mora biti sadržajno povezan sa djelatnošću Fondacija Konrad Adenuer u BiH. Također, kandidat se mora obavezati da će se nakon okončanja studija vratiti u Bosnu i Hercegovinu.
  Kandidat je dužan da sam, na vlastitu inicijativu odabere predmet i mjesto studija, uspostavi kontakt sa visokoškolskom institucijom na kojoj želi da studira, te da se prijavi na dotičnu instituciju. Nakon što je uspostavi kontakt sa visokoškolskom institucijom, kandidat podnosi aplikaciju za stipendiju Predstavnišvu u Sarajevu Fondacije Konrad Adenauer. Proces apliciranja za

stipendiju odvojen je od procesa apliciranja na univerzitet/visokoškolsku instituciju.
Stipendija obuhvata novčani iznos od 800.- EUR mjesečno, putne troškove do mjesta studija (povratna avionska karta), dodatak za knjige 125.- EUR po semestru, zdravstveno osiguranje. Stipendija ne obuhvata troškove školarine!
Dodatne informacije o stipendiji - http://studirajvani.ba/stipendija/33

- Stipendije Višegradskog fonda
  Međunarodni Višegradski fond (International Visegrad Fund) nudi stipendijski program za studiranje u zemljama Višegradske grupe (Češka, Mađarska, Poljska i Slovačka). Ovaj program nudi magistarske i doktorske stipendije za sve oblasti studija koje se dodjeljuju studentima na period od 1 do 2 semestra (s izuzetkom od magistarskih stipendija koje mogu biti dodjeljene na period od 1 do 4 semestra). Svi kandidati moraju imati završeno najmanje četiri semestra univerzitetskog obrazovanja u trenutku aplikacije.
  In coming grant Višegradskog fonda se odnosi na državljane ovih zemalja: Albanija (AL), Armenia (AM), Azerbaijan (AZ), Belarus (BY), Bosna i Hercegovina (BA), Hrvatska (HR), Georgia (GE), Makedonija (MK), Moldavija (MD), Crna Gora (ME), Rusija (RU), Srbija (RS), i Ukrajina (UA). Ista pravila vrijede za studente sa Kosova.
  Uspješni kandidati će dobiti stipendiju od 2,300 EUR /semestar a škola na kojoj studira će dobiti 1,500 EUR /semestar za svakog studenta. Kandidati čiji je univerzitet ili poslodavac dalje od 1.500 km od odabrane institucije u zemlji Visegrada mogu dobiti i sredstva za pokrivanje troškova puta.
  Više informacija i prijave možete naći na: www.visegradfund.org/scholarships.html

- TEMPUS
  Tempus je program Evropske unije, koji pomaže modernizaciju visokog obrazovanja u 27 partnerskih zemalja, u Istočnoj Evropi, Srednjoj Aziji, na zapadnom Balkanu i mediteranskoj regiji. Ovaj program promovira dobrovoljno približavanje visokoobrazovnih sistema u partnerskim zemljama sa EU razvojem u oblasti visokog obrazovanja. Tempus program 2007 -2013 je sastavljen od 3 različite aktivnosti (zajednički projekti, strukturalne mjere i prateće mjere).
  Nacionalna Tempus kancelarija je glavni kontakt u državi, uz Delegaciju EU i komplementarno sa njom, za sve aktere, potencijalne kandidate, korisnike i učesnike u cjelini, u vezi aktivnosti i programa EACEA/e i Evropske komisije u oblasti viskog obrazovanja. Šta više, NTO:

- Promovira Tempus i ostale programe EU u oblasti visokog obrazovanja, a posebno Erasmus Mundus;
- Pruža pomoć potencijalnim kanditatima i ostalim relevantnim učesnicima uključenim u implementaciju Tempus programa;
- Planira i provodi terenske posjete i praćenje Tempus projekata i pomaže EACEA/i i ostalim akterima (Generalni direktorat Evropske komisije, vanjskim ekspertima imenovanim od EACEA/e ili Evropske komisije) u njihovim terenskim posjetama vezanim za praćenje i provjeru;
- Podržava i koordinira, u saradnji sa državnim tijelima, aktivnosti tima eksperata za reformu visokog obrazovanja (HERE);
- Učestvuje u ostalim aktivnostima vezanim za Tempus i pruža pomoć EACEA/i,, Generalni direktorat Evropske komisije i ostalim relevantim akterima.

Jedna od publikacija TEMPUS-a je i **Bolonja vodič za studente** koju možete pronaći na njihovoj web stranici.Više informacija: www.tempusbih.com

Ostali YEP objavljeni dokumenti:

1. Markuš, R. (2013). *Službe za zapošljavanje pred izazovima tržišnih promjena.* Radni materijali YEP: YEP-WP-01-12-13, Sarajevo: GOPA mbH
2. Husremović, Dž,. Lepić, S., Chambers, M., Zirojević-Bužo, M. (2010). *Program upravljanja karijerom - priručnik za nastavno osoblje*. Radni materijali YEP: YEP-WP-01-02-14, Sarajevo: GOPA mbH
3. Husremović, Dž,. Lepić, S., Chambers, M., Zirojević-Bužo, M. (2010). *Program upravljanja karijerom – prilozi za mlade*. Radni materijali YEP: YEP-WP-02-02-14, Sarajevo: GOPA mbH
4. Chambers, M., Zirojević-Bužo, M. (2010). *Program upravljanja karijerom – kreativno razmišljanje i rješavanje problema*. Radni materijali YEP: YEP-WP-03-02-14, Sarajevo: GOPA mbH
5. Chambers, M., Zirojević-Bužo, M. (2010). *Program upravljanja karijerom – Priručnik „Koraci": Priručnik za građenje samopoštovanja*. Radni materijali YEP: YEP-WP-04-02-14, Sarajevo: GOPA mbH
6. Tolo, J. (2013). *Studija slučaja primjene novih pristupa u radu službi za zapošljavanje – Kanton Središnja Bosna.*YEP: YEP-WP-24-02-14, Sarajevo: GOPA mbH
7. Markuš, R. (2014). Model za upravljanje učincima u službi za zapošljavanje: Vještačka ili komparativna konkurencija (regulacija po poređenju): YEP-WP-01-02-14, Sarajevo: GOPA mbH
8. Egger M., Lenz C., Zurcher B. (drugo izdanje 2014) Sporazum između države i kantona o provođenju Zakona o osiguranju nezaposlenih u Švicarskoj: YEP-WP-01-03-14, Sarajevo: GOPA mbH
9. Markuš, R. (2013), Anketiranje klijenata javnih službi za zapošljavanje: očekivanja nezaposlenih u funkciji njihovog zadovoljstva: ISSN 0353 – 359X, Osijek: Ekonomski vijesnik

Projekat zapošljavanja mladih (YEP)
Uz podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC)
Ljubljanska 34
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
T. 387 33 222 703
F. 387 33 222 703
E. info@yep.ba